

СУЧАСНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІКИ ДОБРА ІВАНА ЗЯЗЮНА

Розкрито значення Педагогіки добра Івана Зязюна для модернізації освіти в сучасних умовах; висвітлено концептуальне бачення Іваном Зязюном Педагогіки добра, її опертя на гуманістичні й аксіологічні принципи організації освітнього процесу; схарактеризовано світоглядні та аксіологічні актуалітети педагогічної спадщини Педагога-новатора; доведено, що життєве кредо академіка Зязюна – виховання особистості, облагородженої високою метою добра й любові, – стає реальністю в нинішньому освітньому просторі.

Ключові слова: Педагогіка добра, людиноцентризм, Іван Зязюн, гуманістична спрямованість особистості, загальнолюдські цінності, людинотворчість.

Постановка проблеми. Цивілізаційні тенденції розвитку сучасного суспільства ставлять нові вимоги перед людиною, а отже, і перед освітою, яка відіграє вирішальну роль у становленні кожної особистості, підготовці її до нових умов життя й діяльності. Освіта, віддзеркалюючи соціально-економічні запити, стає вагомим ресурсом у конкуруювальних ринкових суспільствах, які пришвидшують інноваційний поступ. Тому сучасна людина об'єктивно змушена бути мобільною, гнучкою, інформованою, а також критично і творчо мислячою, громадянсько активною і відповідальною, а ще – мотивованою до свого розвитку, навчання, освіти.

До найпріоритетніших завдань, які нині стоять перед освітянами, слід віднести вдосконалення методики педагогічного впливу на вихованців. Такого вчителя, якого б хотіли для власних дітей кожен сучасний батько і мати, плакав упродовж усієї своєї педагогічної діяльності академік Іван Зязюн – видатний учений і легендарна особистість. Це був великий Майстер, Гуманіст, «високошляхетний естетичний художник» [8, с. 271], який усі сили віддавав служінню освіті й реальному піднесенню учителя на ту висоту, яка є особливо бажаною та актуальною і для сучасних педагогів.

Аналізові внеску Івана Зязюна в розвій педагогічної освіти присвячено низку праць вітчизняних учених: Віктора Андрущенко, Григорія Васяновича, Тимофія Десятова, Василя Кременя, Анатолія Кузьмінського, Олександра Лавріненка, Марії Лещенко, Неллі Ничкало, Олени Отич, Валентина Рибалки, Олени Семенов, Ніни Тарасевич, Георгія Філіпчука, Лідії Хомич, Василя Ягупова та ін. Однак дотепер недостатньо дослідженими залишаються, з одного боку, теоретичні ідеї, які безпосередньо стосуються аксіологічних сенсів учительської професії, культурного розвитку особистості учня та студента, з іншого боку, досвід реалізації Педагогіки добра Івана Зязюна. Передусім теоретична і практична цінність, а також неординарність спадщини Івана Андрійовича, її непроминальне значення в розбудові сучасної вітчизняної школи стали причиною з'яви пропонуваної розвідки. Основною метою нашого дослідження є висвітлення концептуального бачення Іваном Зязюном Педагогіки добра, її запроєктованості на гуманістичні й аксіологічні принципи організації освітнього процесу.

Результати дослідження. В історію розвитку педагогічної науки Іван Зязюн увійшов як творець Педагогіки добра. Засадничі положення її фундаментально викладено в однойменному навчально-методичному посібнику й реалізовано в теорії та практиці педагогічної майстерності як краси педагогічної дії [4]. Неупереджений аналіз цієї праці переконує в тому, що вона викликає безсумнівний інтерес в усій спільноті освітян. Мемуарний характер книги, що розкриває шлях її автора від дитинства до керівних посад у вищих навчальних закладах, послідовно фіксує глибоке розуміння ним життєвих реалій, людських духовних цінностей, у яких постає процес виховання обдарованої особистості, її становлення, самоствердження, усвідомлення нею всепереможної сили Добра, Любові, Істини і Краси.

Важливо відзначити, що термін «Педагогіка добра» вперше увів до наукового обігу талановитий подвижник і фундатор педагогічної майстерності Іван Зязюн. Слушною видається думка Олександра Лавріненка про те, що «Педагогіка добра» – поняття, яке акумулює в собі глибинні основи не лише вчительської професії, а й людського буття [6, с. 16]. З огляду на це науково-педагогічний інтерес становить дефінування добра з позицій суб'єктивно-об'єктивної візії педагога-новатора, чутливого психолога Івана Зязюна. У своїх численних працях на цю тему він свідомо відсилає і себе, і читача-послідовника до найсутнішої категорії людського буття – добра, уважаючи його найважливішими соціально-психологічними «ліками» для українського суспільства. Подаровано дужий посыл для майбутніх теоретико-прагматичних підвалин не тільки освіти, а й інших сфер життєдіяльності, бо ж ні в кого не викликає сумніву те, що все прогресивне має бути сповнене й освячене передовсім добром.

Потвердимо сказане таким сентенційним висловлюванням із праці Івана Зязюна «Педагогіка добра : ідеали і реалії»: «Педагогіка Добра в усіх складниках українського державотворення, зокрема економічному, політичному, ідеологічному, культурному, зумовлюється Освітою і Вихованням молоді» [4, с. 308].

Осягаючи педагогічну спадщину Івана Зязюна, доходиш висновку, що він був невтомним поборником інноваційного підходу до освіти. Педагог-новатор не лише не боявся кардинальних змін, а й постійно ініціював їх. Неабиякого значення в сучасних умовах реформування освіти набуває запропоноване Іваном Андрійовичем трактування сутності й мотивів дидактичних та виховних перетворень: «Смисл і ціль освіти – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин із собою та іншими людьми, зі світом... Система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини» [1, с. 14].

Аналізуючи науково-педагогічний доробок Івана Зязюна, Марія Лещенко слухно відзначала, що творча педагогічна діяльність у його працях «нерозривно пов'язана з проблемами гуманістичної побудови освітнього процесу. Під гуманізацією школи він мав на увазі те, що в центрі освітнього процесу потрібно поставити Людину, а не знання, як було до цього. Коли знання виходять на перший план, другорядними стають інтереси особистості. Олюднити освіту – значить включити в коло її проблем людину – як основну цінність» [7, с. 50-51]. Іван Зязюн ревно переконував, що немає й не може бути виховання в душі гуманізму без людської любові та поваги до вихованців.

Педагогічну концепцію Івана Зязюна наскрізно пронизує ідея, згідно з якою рушійною силою соціального розвитку, осердям освітнього процесу був і залишається й дотепер учитель. «Освіта, – констатував видатний педагог, – неможлива без учителя, з іменем якого пов'язані перемоги і поразки. Він завжди уособлював у собі мудрість суспільної свідомості і мав непересічний вплив на все суспільство. Він завжди був громадянином і професіоналом, завжди був наставником, поводитирем у майбутнє» [5]. «Тисячі професій народжуються і вмирають, – наголошено в праці з промовистою назвою «Краса педагогічної дії», – але живуть і до цього часу найдавніші з них – хлібороба, будівельника, лікаря, вчителя. Та серед цих вічних професій учительська посідає особливе місце: вона – початок усіх професій. Змінюються умови і засоби виховання, та незмінним залишається головне призначення вчителя – навчити людину бути Людиною [2, с. 10].

Працюючи впродовж багатьох років у Полтавському педагогічному інституті, Іван Зязюн надихав на творчість тисячі майбутніх учителів, домагався, щоб освітній процес був для них цікавим і захоплювальним. Він не втомлювався стверджувати, що на кожному шкільному уроці відбувається не просто передача, засвоєння та оцінювання знань, а майстерно розігрується життєва драма пізнання, яку вчитель-режисер разом із учнями зобов'язаний привести до щасливого фіналу – діти повинні навчатися в полі добра і краси [7, с. 49-51].

Ціннісним пріоритетом педагогічної спадщини Івана Зязюна є постійне вдосконалення професійної підготовки майбутнього педагога. Він має володіти високою майстерністю педагогічної дії, бути наставником на нелегкому шляхові духовного, естетичного, інтелектуального становлення особистості. Сучасний педагог покликаний навчати й виховувати дітей своїми вчинками, звичками, розумом, культурою. Іван Андрійович сам був такою особистістю і мріяв бачити кожного випускника педагогічного вишу учителем-майстром. «Я прошу у Бога одного – часу для Добра Людям», – це ще одне із духовних послань Івана Зязюна [4, с. 74].

Учений був глибоко переконаний, що процес становлення та розвитку вихованця ефективно може здійснювати лише той педагог, який має високий рівень культури, багатий естетичний досвід, вишукані естетичні почуття, потреби, смаки, ідеали. Іван Андрійович аргументовано довів, що в «педагогічній дії є два рівнозначні суб'єкти за змістовою сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, благополуччя, щастя. Як це робити, знає передусім педагог. Він має навчити цього своїх учнів незалежно від предмета викладання. Навчити ненав'язливо, нетенденційно, мимовільно. Навчити своєю Поведінкою, своїм Статусом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом» [4, с. 74].

На глибоке переконання Івана Зязюна, віра дитини в учителя, взаємне розуміння між ними, людяність і доброта – це те, що вкрай важливе для педагога і що хочуть бачити у своєму наставникові діти. Найцінніша й найнеобхідніша якість учителя – людяність, у якій гармонійно синтезується доброта з мудрою вимогливістю батьків. Сучасний учитель, переконує Іван Андрійович, повинен бути врівноваженим, володіти мобільністю нервової системи, мати емоційну стійкість, достатній рівень інтелектуального розвитку за сенсорно-мнемологічними показниками, високий рівень уяви, фантазії тощо.

Добро у візії Івана Зязюна – цінність, яка не корелює з епізодичністю, стихійністю, не може вимірюватися окремими вчинками та подіями. Вона органічно пов'язана з іншими моральними чеснотами. Підмурак «педагогічного добра» – свідоме співвіднесення вільних дій педагога з вищими цінностями, ідеалами, його сутність – величезний потенціал олюдненої й опочуттєвленої педагогіки, благородний смисл основного призначення Педагога: навчити людину бути Людиною й довести, що без того, хто вчить і виховує, неможливе осягнути майбутнє. Майстром, котрий уміє працювати з особистістю як унікальною цінністю, може стати лише той педагог, який вправно володіє високим рівнем педагогічної майстерності.

Концептуальне бачення Іваном Зязюном Педагогіки добра ґрунтується, по-перше, на аксіологічній взаємодії суб'єктів в освітньому середовищі, по-друге, на переорієнтації знаннєвої моделі освіти на компетентнісно-діяльну, по-третє, створенні атмосфери дослідницько-пізнавальної співпраці. Воно

оперте також на гуманістичні принципи організації освітнього процесу, інтегрованості мистецького компонента у структуру базової освіти, на естетично формувальне освітнє середовище (див.: [3]). У своїх працях Іван Андрійович переконливо доводить, що вилучити позитивні дитячі враження любові і краси з духовності людини неможливо, вони залишаються на все життя. Важливо, на його переконання, щоб послідовно діяв такий психолого-педагогічний закон: «...чим більше позитивної почуттєвості одержує дитина в перші шкільні роки, тим необхіднішою буде потреба у самоствердженні її життєвою радістю і любов'ю від процесу навчання, від спілкування з учителем, з учнями в школі. Це спрацьовуватиме довічно і сприятиме переходу навчання в самонавчання, освіти в самоосвіту, виховання в самовиховання» [4, с. 9]. Іван Зязюн доречно переакцентував увагу майбутніх учителів від учнів, суб'єктів навчання й виховання, до глибинного пізнання душі кожної дитини як особистості, до формування її духовності на засадах національної культури.

Зміст добра, яким наскрізно пронизані праці Івана Зязюна, полягає в подоланні відокремленості, ізолюваності та відчуження між людьми й утвердженні взаєморозуміння, моральної рівності та гуманності у взаєминах між ними. Ця важлива суспільна цінність характеризує діяльність педагога з погляду його духовного піднесення й моральної досконалості. Тільки відповідальна особистість, це ще одна з мудрих настанов Івана Андрійовича, здатна розуміти і творити добро.

Добро Зязюна пульсує численними емоційними артеріями, кристалізується і формує цілісний педагогічний світогляд. Без цих емоцій, які стимулюють різні види життєдіяльності – пізнавальна, мистецька, виробнича, комунікативна тощо, моральне життя педагога згасає навіть при розвиненому інтелекті та неослабленому пізнавальному інтересі. Саме тому і з'явилася в Полтавському педагогічному інституті, який із 1975 до 1990 року очолював Іван Зязюн, дисципліна «Основи педагогічної майстерності», що базується на активному соціально-психологічному навчанні – педагогічний пошук, аналіз, моделювання, оцінка в параметрах емоційно-почуттєвого сприймання. Одне із важливих завдань її – стимулювання майбутнього вчителя до творення морального добра.

Успіх гуманістичних, демократичних процесів в освіті нині, на думку Івана Зязюна, залежить головно від ключових фігур освітнього процесу – учителя, викладача, вихователя, які мають найвищий рівень особистісно орієнтованої науково-педагогічної культури. Учений неодноразово наголошував на тому, що у XXI столітті на планеті повинна домінувати й поширюватися через ноосферний підхід до становлення та розвитку людської особистості людиноцентрична педагогіка. Слід домогтися, щоб сучасне виховання набуло системного характеру, відіграло випереджувальну роль у розбудові демократичного процесу. Слід робити все можливе, щоб воно базувалося на кращих здобутках світової та національної культури й Педагогіки добра, запобігало соціальній деградації, сприяло самоорганізації та особистій ініціативності й водночас відповідальності людей, було гарантом громадянського миру й запорукою злагоди в суспільстві.

Висновки. Отже, життєвим кредо Івана Андрійовича було виховання особистості, облагородженої високою метою любові й добра. Він виносив ідею добра у собі (воно стало його самосвідомістю, способом буття), а потім успішно зматеріалізував її в системі професійної підготовки майбутнього педагога. Учений постійно наголошував, що педагогіка нічого не варта, якщо не розворушено душу вихованця, який сприймає світ душею самого вчителя. Сьогодні до Педагогіки добра академіка Івана Зязюна горнуть палкі серця освітян. Мимоволі виникає бажання порівняти Івана Андрійовича з музикантом, у руках якого Педагогіка добра звучить мелодійно і злагоджено. Вона повносило живе в наших почуттях і, здається, зупиняє час, застерігає сущих від усього зайвого, а ще – кличе всіх до складного, але вкрай важливого й потрібного процесу добротворення.

References

1. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи* : монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ, 2000. С. 11–57.
Ziaziun, I. A. (2000). *Intelektualno tvorchyi rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoi osvity* [Intellectual and creative development of personality in conditions of continuous education]. In I. A. Ziaziun (Ed.) *Neperervna profesiina osvita : problemy, poshuky, perspektivy* – *Continuing vocational education: problems, quest, perspectives* (pp. 11–57). Kyiv : Vipol. [in Ukrainian].
2. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. посіб. Київ: Укр.-фін. ін-т менеджменту, 1997. 302 с.
Ziaziun, I. A., & Sahach, H.M. (1997). *Krasa pedahohichnoi dii* [The beauty of pedagogical action]. Kyiv : Ukrainsko-finskyi instytut menedzhmentu. [in Ukrainian].
3. Зязюн І. А. Людина у контексті гуманітарної філософії. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. Київ, 1999. № 1. С. 323–333.
Ziaziun, I. A. (1999). *Ljudyna u konteksti humanitarnoi filosofii* [Man in the context of humanitarian philosophy.]. *Profesiina osvita: pedahohika i psykhohihiia* – *Man in the context of humanitarian philosophy*, 1, 323–333. [in Ukrainian].
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук-метод. посіб. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
Ziaziun, I. A. (2000). *Pedahohika dobra: idealy i realii* [Pedagogy of good: ideals and realities]. Kyiv : MAUP. [in Ukrainian].

5. Зязюн І. А. Світоглядна парадигма освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. Харків, 2003. Вип. 5. С. 24–31.
Ziaziun, I. A. (2003). Svitohliadna paradyhma osvity [World-wide paradigm of education]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity – Problems of engineering and pedagogical education*, (5), 24–31. [in Ukrainian].
6. Лаврінченко О. Ідеї педагогіки добра у творчій спадщині Івана Зязюна (1938–2014 рр.). *Концепція педагогіки добра І. А. Зязюна як основа сучасної української педагогіки*. Харків, 2015. С. 15–21.
Lavrinenko, O. (2015). Idei pedahohiky dobra u tvorchii spadshchyni Ivana Ziaziuna (1938-2014) [Ideas of good pedagogy in the creative heritage of Ivan Zyazun (1938-2014)]. *Kontseptsiiia pedahohiky dobra I. A. Ziaziuna yak osnova suchasnoi ukrainskoi pedahohiky – The concept of the pedagogy of good I. A. Zyazyun as the basis of modern Ukrainian pedagogy*, (42(46)), 15-21. [in Ukrainian].
7. Лещенко М. П. Ідеали педагогіки добра в життєвих реаліях Івана Зязюна. *Рідна школа*. 2001. № 8. С. 49–51.
Leshchenko, M. P. (2001). Idealy pedahohiky dobra v zhyttievych realiiakh Ivana Ziaziuna [The ideals of good pedagogy in Ivan Zyazyun's life realities]. *Ridna shkola – Native school*, 8, 49–51. [in Ukrainian].
8. Юркевич П. Д. Вибране. Київ: Наук. думка, 1993. 396 с.
Yurkevych, P. D. (1993). Vybrane [Selected]. Kyiv : Nauk. dumka. [in Ukrainian].

Stepanenko M. I.

*Doctor of philology, Professor,
Rector of the Poltava V.G. Korolenko
National Pedagogical University*

MODERN SURVEY OF IVAN ZYAZYUN'S PEDAGOGY OF BENIGNITY

The basic principles of Pedagogy of benignity of academician Ivan Zyazun are revealed in the article on the background of the most important modern problems the educators face; these problems concern primarily the improvement of the method of pedagogical influence on the pupils. The content and genre specificity of the work of Ivan Zyazyun "Pedagogy of benignity: ideals and realities" (2000) were interpreted and detailed, where a profound understanding by the author of the life realities, human spiritual values, that objectively reflect the process of education of a gifted person, its formation, self-affirmation, awareness of all-winning power of Good, Love, Truth and Beauty is consistently displayed. It was proved that Ivan Zyazyun was a champion and initiator of an innovative approach to education, one of the interpreters of the essence and motives of the most recent didactic and educational transformations. The role and the place of Ivan Andriyovich in the process of humanization of school, humanistic construction of the educational space are revealed. The main attention is paid to the characterization of the world-view and axiological actuality of the pedagogical heritage of the Educator-innovator. The author makes multi-vector analyses of Ivan Zyazyun's pedagogical conception on a teacher as the driving force of social development, the core of the educational process, on the teaching profession as the beginning of all occupations and the key to the success of any person, on the constant improvement of the professional training of the future teacher and on the possession of pedagogical skill of a high level. This skill is crystallized and transformed into a holistic pedagogical mechanism by the educational discipline "Fundamentals of pedagogical mastery", which is based on active social psychological study – pedagogical search, analysis, modeling, evaluation in the measures of emotional and sensory perception, re-accentuating the attention of future teachers from students, the subjects of education and upbringing, to the deep knowledge of the soul of each child as a person, to the formation of his spirituality on the principles of national culture. The idea of this discipline creation, filling it with a specific content belongs to Ivan Zyazyun – the rector of Poltava State Pedagogical Institute named after V.G. Korolenko (1975–1990). It is also proved, that the vital credo of Academician Zyazyun – the upbringing of a person, enriched with the high purpose of benignity and love – becomes a reality in the modern educational environment.

Key words: *pedagogy of benignity, human-centeredness, Ivan Zyazyun, humanistic orientation of the person, universal values, human creation.*

Одержано редакцією 15.02.2019

Прийнято до публікації 25.02.2019

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України **М. О. Носко**